

جایگاه امنیت انسانی در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ جمهوری اسلامی ایران

دکتر محمد قصری^۱

تاریخ دریافت: ۸۸/۲/۲۸

رضا دوستدار^۲

تاریخ پذیرش: ۸۸/۱۱/۲۷

چکیده

مؤلفه‌های امنیت انسانی جایگاه ویژه‌ای را در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ ج.ا.ا. به خود اختصاص داده‌اند، به نحوی که با تحلیل محتوای این سند، می‌توان مؤلفه‌های امنیت انسانی را در ابعاد مختلف آن از جمله امنیت جامعه، امنیت شخصی، امنیت سیاسی، امنیت اقتصادی، امنیت غذایی، امنیت بهداشتی، امنیت زیست محیطی در دو حوزه‌ی رهایی از نیاز و رهایی از ترس آشکار ساخت. در این راستا با بررسی تحلیل محتوای کیفی سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ مؤلفه‌هایی مورد شناسایی قرار گرفت که به طور مستقیم و غیر مستقیم در ارتباط با امنیت انسانی است و با بهره‌گیری از این مؤلفه‌ها می‌توان جایگاه امنیت انسانی در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ را بازشناخت. بر اساس نتایج به‌دست آمده از این بررسی و در تحلیل انجام شده بر متن و بیانیه و همچنین ۸ بند ویژگی‌های سند چشم‌انداز، در مجموع ۶۵ واژه و ۶۸ مؤلفه مورد بررسی قرار گرفت که از این تعداد به ترتیب ۲۸ واژه و مؤلفه به طور مستقیم و ۱۲ واژه و مؤلفه به طور غیر مستقیم اثرگذار بر امنیت انسانی تشخیص داده شد. از این میزان، مؤلفه امنیت جامعه ۲۸/۵٪ و مؤلفه امنیت اقتصادی ۳۲٪ هرکدام بیشترین سهم را از چشم‌انداز به خود اختصاص داده بودند. این تحقیق با استفاده از مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای و با روش توصیفی-تحلیلی و تحلیل محتوای کیفی در صدد بررسی جایگاه امنیت انسانی در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ ج.ا.ا. ایران است.

کلیدواژه

سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ / امنیت انسانی / مؤلفه / کارکرد.

پروژه نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

۱- استادیار دانشگاه علوم نظامی

۲- عضو هیئت علمی سازمان تحقیقات و مطالعات ناجا

مقدمه

با پایان جنگ سرد، بنیان‌های توسعه و امنیت، دوران‌هایی از آشفتگی مفهومی را پشت سر گذاشتند که یکی از پیامدهای این امر ظهور مفهوم «امنیت انسانی»^۱ بوده است. هیچ تعریف واحدی از امنیت انسانی وجود ندارد. گرچه تعریف امنیت انسانی به عنوان یک مسئله باز باقی مانده است، با این همه، میان طرفداران مفهوم مورد نظر این اجماع وجود دارد که یک تغییر توجه از رویکرد امنیتی دولت‌محور^۲ به رویکرد امنیتی مردم‌محور^۳ روی داده است و توجه باید از امنیت دولت به امنیت مردمی که در درون این مرزها زندگی می‌کنند تغییر یابد. (تاجبخش، ۲۰۰۵).

همچنان‌که برنامه توسعه سازمان ملل^۴ عنوان کرده، اصطلاح امنیت انسانی معمولاً به معنای «رهایی از ترس و نیاز است.» امنیت انسانی از دو جزء مهم «رهایی از ترس» و «رهایی از نیاز» تشکیل شده است. این دو رکن، امنیت انسانی را در ابعاد امنیت اجتماعی، اقتصادی، شخصی، سیاسی، غذایی، بهداشتی و محیطی گسترش می‌دهد. بنابراین، امنیت انسانی هم شامل تأمین نیازهای اولیه مادی و هم شامل ابعاد غیرمادی است که جنبه کیفی قضیه را شکل می‌دهد. به عبارت دیگر، تأمین نیازهای مادی شرط لازم (و نه کافی) امنیت انسانی است، زیرا امنیت انسانی مسائلی فراتر از حیات و بقای فیزیکی انسان را در بر می‌گیرد (کارولین، ۱۳۸۲: ۲۶).

امروزه امنیت انسانی از واژه‌هایی است که مکرر مورد استفاده نهادهای سازمان ملل، نهادهای کمک‌رسان به توسعه ملی و سازمان‌های غیر دولتی ملی و بین‌المللی قرار می‌گیرد. برنامه توسعه سازمان ملل (UNDP) یکی از پیشگامان این موضوع است و اعتقاد دارد که مفهوم امنیت از تأکید انحصاری بر امنیت ملی، باید به سمت تأکیدی فزاینده‌تر بر امنیت مردم تغییر پیدا کند.

1- human security
2- state-centered approach
3- people-centered approach
4- United Nations Development Programme (UNDP)

امنیت انسانی را نباید با توسعه انسانی^۱ یکسان انگاشت. توسعه انسانی، هدفی گسترده‌تر، فراگیرتر و بلندمدت‌تر و در پی کسب آمال هر جامعه، اعم از فقیر و غنی است. هدف توسعه انسانی شکوفایی و به کمال رساندن افراد در جوامع و خانه‌هایشان و گسترش تعداد گزینه‌های آنهاست، در حالی که امنیت انسانی به این معناست که افراد بتوانند انتخاب‌های خود را با ایمنی و آزادی تجربه کنند و به نسبت مطمئن باشند که فرصت‌هایی که امروز دارند، فردا از دست نخواهند داد. به عبارتی، امنیت انسانی تا حدود زیادی متوجه پیشگیری است و می‌کوشد معضلات آینده را پیش‌بینی کند و برای مقابله با آنها آماده شود (قاسمی، ۱۳۸۴: ۸۲۴). از سوی دیگر سند چشم‌انداز توسعه جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۴۰۴ ه.ش نیز بر انسان و ویژگی‌های آن تأکید فراوان دارد. انسان، قاعده مخروطی است که چشم‌انداز توسعه ایران آینده بر آن قرار گرفته است. انسان تحقق‌بخش اهداف مندرج در سند توسعه، انسانی است که از ویژگی‌هایی چون فعال، مسئولیت‌پذیر، ایثارگر، مؤمن، رضایت‌مند، برخوردار از وجدان‌کار، انضباط و روحیه تعاون، سازگاری اجتماعی، متعهد به نظام اسلامی و شکوفایی ایران اسلامی و مفتخر به ایرانی بودن، برخوردار است. بدون شک تربیت انسان‌هایی متصف به ویژگی‌های مذکور مستلزم نظام آموزشی، تربیتی و فرهنگی کارآمد است. به همین دلیل، توجه به انسان‌مبنایی‌ترین هدف سند چشم‌انداز به حساب می‌آید (اسماعیلی، ۱۳۸۵).

بیان مسئله

به دنبال تحولات مثبت سال‌های اخیر در نظام برنامه‌ریزی کلان کشور، در آستانه تدوین برنامه چهارم توسعه، افقی بیست‌ساله برای توسعه کشور ترسیم شد تا برنامه‌های توسعه با جهت‌گیری دستیابی به ویژگی‌های افق مقصد تنظیم و تدوین شود. به استناد این سند «با اتکال به قدرت لایزال الهی و در

پرتو ایمان و عزم ملی و کوشش برنامه ریزی شده و مدبرانه جمعی و در مسیر تحقق آرمان‌ها و اصول قانون اساسی در چشم‌انداز بیست ساله، ایران کشوری است توسعه‌یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه، با هویت اسلامی و انقلابی، الهام‌بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌الملل. «ذیل این عبارت، ویژگی‌های جامعه ایرانی در افق چشم‌انداز در قالب هشت بند معرفی شده است و در پایان نیز در عبارتی با عنوان ملاحظه، بر تنظیم و تدوین شاخص‌های کمی کلان برنامه‌های توسعه متناسب با سیاست‌ها و اهداف و الزامات چشم‌انداز تأکید شده است.

ویژگی‌های بیان شده در هشت بند، در بردارنده حداقل ۷۰ مؤلفه است که اگر تفسیری روشن و مورد وفاق در باره آنها بین دست‌اندرکاران تدوین و اجرای برنامه‌های توسعه وجود نداشته باشد، همسویی برنامه‌های توسعه با افق چشم‌انداز با دشواری‌هایی روبه‌رو خواهد شد. از سوی دیگر، سند چشم‌انداز توسعه اولویت‌های آرمانی و افق‌های جامعه ایران را برای ۱۴۰۴ ه.ش ترسیم می‌کند. این آرمان‌ها در قالب سند چشم‌انداز بر آینده‌نگری، ارزش‌گرایی، واقع‌گرایی و جامع‌نگری مبتنی است. سند مذکور، اهداف متعددی در عرصه‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، علمی، فنی و فرهنگی در نظر دارد که به برخی از آنها به صورت صریح و جزئی اشاره و برخی در قالب اهداف آرمانی بیان شده است. دستیابی به اهداف ترسیم شده در سند چشم‌انداز توسعه در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، علمی، فرهنگی و سیاسی، مستلزم به‌کارگیری ظرفیت‌ها و منابع و استفاده بهینه از سرمایه هاست. از این رو جهت‌گیری به سمت افق‌های بالاتر، محور قرار دادن فرد و تربیت انسان‌های توسعه‌یافته و برخوردار از ویژگی‌هایی همچون مسئولیت‌پذیری، ایثارگری، ایمان، وجدان‌کار، روحیه همکاری و انضباط اجتماعی را الزامی می‌سازد (اسماعیلی، ۱۳۸۵). با توجه به ملاحظات برشمرده شده، تحقیق حاضر تلاش می‌کند تا برای تشریح رابطه امنیت انسانی و اهداف سند چشم

انداز و تبیین مؤلفه های امنیت انسانی در این سند به این سؤالات پاسخی مناسب ارائه دهد: امنیت انسانی و ابعاد و مولفه های آن چیست؟ ویژگی ها و مؤلفه های چشم انداز کدام اند؟ مؤلفه های امنیت انسانی در چشم انداز ۱۴۰۴ کدام اند؟ کارکردهای مؤلفه های امنیت انسانی در چشم انداز ۱۴۰۴ چیست؟

محیط تحقیق

سند چشم انداز جمهوری اسلامی ایران

روش تحقیق

این مقاله با استفاده از مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای و با روش توصیفی-تحلیلی و تحلیل محتوای کیفی در صدد بررسی جایگاه امنیت انسانی در چشم انداز ۱۴۰۴ ج.ا.ایران است.

۱- امنیت انسانی؛ مفاهیم، ابعاد و مولفه ها

مفهوم امنیت انسانی

در سال‌های اخیر مفهوم امنیت انسانی در محافل مختلف مورد بحث قرار گرفته است. دکتر محبوب الحق^۱ برای نخستین بار در گزارش توسعه انسانی سال ۱۹۹۴ برنامه توسعه ملل متحد، توجه جهانی را به مفهوم امنیت انسانی جلب کرد و کوشید تا نشست جهانی ملل متحد در خصوص توسعه اجتماعی را که در سال ۱۹۹۵ در کپنهاگ^۲ برگزار شد تحت تاثیر قرار دهد. از نظر محبوب الحق «امنیت انسانی نه درباره دولت‌ها و ملت‌ها بلکه درباره افراد و مردم است. از این رو او استدلال می کند که جهان وارد عصر جدید امنیت انسانی شده است که در آن کل مفهوم امنیت تغییر خواهد یافت. در این مفهوم جدید، امنیت برابر با امنیت افراد است، نه تنها امنیت ملت‌ها و

1- Mahbub ul Haq
2- Copenhagen

امنیت مردم و امنیت سرزمینشان. امنیت انسانی در زندگی مردم انعکاس می‌یابد نه در اسلحه‌های کشورشان (باجپایی^۱، ۲۰۰۳: ۱۹۵). با گسترش ادبیات نظری در این حوزه، تعاریف مختلفی نیز در خصوص امنیت انسانی ارائه شده است، از جمله:

در گزارش برنامه توسعه ملل متحد ۱۹۹۴، امنیت انسانی چنین تعریف شده است:

* حفظ ایمنی انسان در مقابل خطرات شدیدی همچون گرسنگی، بیماری و ناراحتی‌های روانی.

* حمایت از انسان‌ها به هنگام وقوع تغییرات ناگهانی در الگوهای روزمره زندگی، در شغل، چه در سکونتگاه و چه در اجتماع آنها (آلکایر^۲، ۲۰۰۳: ۱۴).

کارولین توماس^۳ معتقد است که امنیت انسانی وضعیتی را توصیف می‌کند که در آن نیازهای مادی اولیه انسانی تأمین شده و شخصیت و هویت انسانی (شامل مشارکت معنادار در زندگی اجتماعی) تحقق یافته باشد. امنیت انسانی بدین معنا قابل تقسیم و اختصاص‌یافتنی نیست. این‌گونه نیست که تأمین آن برای یک دسته از افراد هزینه‌هایی را برای افراد دیگری به دنبال داشته باشد (کارولین، ۱۳۸۲: ۲۶).

از نظر لوید آکسورتی^۴ (وزیر خارجه پیشین کانادا)، امنیت انسانی عبارت است از: رفع فقر و محرومیت، داشتن سطحی متناسب از زندگی و تضمین حقوق اولیه انسانی. او نیازهای انسانی را مقدم بر نیازهای دولت شمرده است. از نظر او این امر بدان جهت که در دوره پس از جنگ سرد، منازعات درون‌دولتی بسیار شایع‌تر از منازعات میان‌دولتی شد. این منازعات از طریق فناوری‌های سطح پایین صورت می‌گیرد و برخلاف اوایل قرن بیستم، بیشتر

1- Bajpai, kanti
2- Alkire, Sabina
3- Caroline Thomas
4- Liyod Axworthy

قربانیان این منازعات (حدود هفتاد و پنج درصد آنها) را مردمان غیر نظامی تشکیل می‌دهند (کارولین، ۱۳۸۲: ۵-۶). همچنین وزارت امور خارجه و تجارت بین‌الملل کانادا امنیت انسانی را به عنوان ایمنی مردم در برابر تهدیدات خشونت‌آمیز و نیز غیر خشونت‌آمیز تعریف می‌کند. از این دیدگاه، امنیت انسانی جایگزین امنیت ملی نیست، بلکه این دو به طور متقابل یکدیگر را پشتیبانی می‌کنند. از نظر این تعریف محدود، امنیت انسانی به معنای رهایی از ترس و توسعه انسانی به معنای رهایی از نیاز است. این دو گرچه مفاهیم متمایزی هستند، با این وجود یکدیگر را تقویت می‌کنند (کینگ و موری، ۲۰۰۱: ۵۹۰).

همچنین گری کینگ و کریستوفر موری^۱ تعریفی قابل اندازه‌گیری، دقیق و ساده از امنیت انسانی ارائه می‌دهند: «تعداد سال‌های زندگی آینده که خارج از وضعیت فقر عمومی صرف می‌شود.» فقر عمومی زمانی روی می‌دهد که فرد در زیر آستانه حوزه اصلی رفاه انسانی قرار می‌گیرد (کینگ و موری، ۲۰۰۱: ۵۸۵).

ساینا آلکایر «از دیدگاه امنیت انسانی حفاظت درازمدت از هسته حیاتی کل زندگی بشری در برابر تهدیدات خطرناک و بحرانی است، به نحوی که با برآوردن احتیاجات بلندمدت انسان سازگار باشد» (آلکایر، ۲۰۰۳: ۱).

به عبارتی، امنیت انسانی شکلش را از انسان می‌گیرد و هسته حیاتی باید حفظ شود. نهادهایی که وظیفه حفاظت از امنیت انسانی را بر عهده دارند، قادر نخواهند بود که همه جنبه‌های انسانی را ارتقا دهند. اما تا حد ممکن باید از هسته زندگی افراد حفاظت کنند.

وزارت امور خارجه ژاپن نیز تعریفی جامع از امنیت انسانی ارائه می‌دهد؛ امنیت به طور کامل همه مخاطراتی را در برمی‌گیرد که بقای انسان، زندگی روزمره و شأن او را تهدید می‌کند، برای مثال، تخریب محیط زیست، نقض حقوق بشر، جرایم سازمان‌یافته فراملی، قاچاق مواد مخدر، آوارگی، فقر،

1- Gaey King & Christopher Murra

مین‌های زمینی ضد نفر و بیماری‌های مسری نظیر ایدز و نیز تقویت تلاش‌ها برای مواجهه با این تهدیدات (کینگ و موری، ۲۰۰۱: ۵۹۰).

با توجه به تعاریف ارائه شده، می‌توان چهار ویژگی اساسی امنیت انسانی را مشخص کرد:

۱- امنیت انسانی یک دغدغه جهانی است و به کل مردم دنیا اعم از غنی و فقیر مرتبط می‌شود.

۲- مؤلفه‌های امنیت انسانی لازم و ملزوم یکدیگرند.

۳- امنیت انسانی و مقابله با تهدیدات آن از طریق پیشگیری تضمین می‌شود، نه علاج پس از واقعه.

۴- امنیت انسانی مردم‌محور است و لذا با کیفیت زندگی، آداب و رسوم ارتباطی تنگاتنگ دارد (آلکایر، ۲۰۰۳: ۱۳؛ جولی و باسوری، ۲۰۰۶: ۵؛ منون، <http://mpira.ub.uni-muenchen/2478>).

در خصوص سطوح تأثیرگذاری امنیت انسانی می‌توان آن به پنج سطح تهدیدات ۱- فردی، ۲- محلی، ۳- ملی، ۴- منطقه ای ۵- جهانی تقسیم کرد. هر یک از این سطوح نه تنها مشکلات و مسائل مربوط به خود را دارد، بلکه با مشکلات سطوح دیگر نیز در ارتباط است. بنابراین بهبود و افزایش امنیت انسانی در یک سطح بر سطوح دیگر نیز تأثیر مثبت خواهد داشت، چنانکه تهدید امنیت انسانی در یک سطح، سایر سطوح را نیز تهدید خواهد کرد.

در واقع مفهوم امنیت با خطراتی که یک کشور را تهدید می‌کند عجین است، ولی تمرکز امنیت انسانی بر خطراتی است که افراد و جوامع را تهدید می‌کند. این خطرات می‌تواند بقای افراد را تهدید کند (سوء استفاده جسمی، خشونت، شکنجه یا مرگ) یا تهدیدی باشد برای معیشت آنها (بیکاری، کمبود غذا، مشکلات بهداشتی و غیره) یا کرامت ایشان را به خطر اندازد. بنابراین فقر را می‌توان تهدیدی برای امنیت انسانی تصور کرد، زیرا نه تنها با افزایش خشونت، ثبات کشور را به خطر می‌اندازد، بلکه تهدیدی برای کرامت افراد

نیز هست. بنابراین امنیت انسانی در معنای گسترده، یعنی رهایی از نیازمندی، و ترس و زندگی سربلند (تاجبخش، ۱۳۸۷: ۴۹-۵۰).

ابعاد و مولفه‌های امنیت انسانی

تعریف گزارش توسعه انسانی ۱۹۹۴ برنامه ملل متحد از امنیت انسانی بیان می‌کند که دامنه امنیت جهانی در برابر تهدیدات در هفت حوزه باید گسترش یابد.

امنیت اجتماع:^۱ هنگامی که جوامع به عنوان نوعی نظام حمایتی عمل کنند که در آن مجموعه‌های عام از ارزش‌ها و هویت، رفاه اعضای جامعه را ارتقا بخشد این نوع امنیت حاصل می‌شود. به عبارت دیگر، چنین امنیتی اشاره به این حقیقت دارد که عضویت در یک گروه اعم از خانواده، جامعه، سازمان، گروه‌های نژادی و قومیتی، می‌تواند عامل ایجاد رقابتی برای صیانت از فرهنگ شود که این نیز به نوبه خود می‌تواند فرد را در موقعیت‌های متعارض، خشونت‌زا یا تبعیض‌آمیز قرار دهد. شاخص‌هایی که به عنوان منابع تهدید این بعد می‌توان در نظر گرفت عبارت‌اند از: تبعیض و تضاد قومی، نسل‌کشی و پاک‌سازی قومی، فئینی خانواده، نابودی زبان‌ها و فرهنگ‌های سنتی، بی‌عدالتی، نرخ بالای موالید، عدالت اجتماعی، آموزش، تعداد مدارس و نسبت دانش‌آموز به معلم، هویت اجتماعی، نرخ پایین موالید، میزان سواد، کارآمدی نظام آموزشی و تناسب آن با نیازهای ملی محلی.

امنیت شخصی (فردی):^۲ با آسیب‌پذیری نسبت به خشونت‌های فیزیکی ناشی از جنگ، جرم، خشونت خانوادگی یا بیماری‌های روانی مرتبط است. گروه‌های خاص نظیر زنان و کودکان بیش از دیگران نسبت به امنیت شخصی آسیب‌پذیرند. خشونت در بین فقرا بسیار شایع است، زیرا آنها به دلیل فقر و نداری با بحران‌های بی‌شماری مواجه‌اند. شاخص‌هایی که به عنوان منابع

1- Community security
2- Personal security

تهدید این بعد می‌توان در نظر گرفت عبارت‌اند از: جرایم خشن، قاچاق مواد مخدر، خشونت و سوء استفاده از زنان و کودکان، برده‌داری و قاچاق آنان؛ بدرفتاری نسبت به زنان و کودکان (در خانواده)؛ کودک ربایی؛ آدم‌ربایی؛ زلزله، سیل، کرامت انسانی، بهره‌مندی از حقوق انسانی.

امنیت سیاسی:^۱ این نوع امنیت، احترام به حقوق اولیه انسانی را لازم می‌شمارد. به عبارت دیگر، این امنیت حمایت در برابر نقض حقوق بشر است. شاخص‌هایی که به عنوان منابع تهدید این بعد می‌توان در نظر گرفت عبارت‌اند از: فشارهای حکومتی، خشونت نظام‌مند علیه حقوق انسانی، نقض نظام مند حقوق بشر، حقوق مشروع، قدرت مشروع، احترام به حقوق اولیه، فساد، کاربرد غیر قانونی قدرت و ثبات سیاسی.

امنیت اقتصادی:^۲ تأمین این نوع امنیت مستلزم نوعی درآمد پایه و مطمئن برای افراد است که این درآمد عموماً از طریق انجام کارهای تولیدی مفید و درآمدزا یا به عنوان آخرین راه‌حل از طریق شبکه‌های مطمئن اجتماعی حاصل می‌شود. با این مفهوم، تنها حدود یک چهارم مردم جهان به لحاظ اقتصادی در امنیت‌اند، در حالی که مسئله امنیت اقتصادی در کشورهای در حال توسعه می‌تواند جدی باشد. این مسئله نه تنها در کشورهای در حال توسعه بلکه در کشورهای توسعه‌یافته نیز می‌تواند نمود داشته باشد. از این رو مشکلات بیکاری می‌تواند نقش قابل ملاحظه‌ای در ایجاد تنش سیاسی و خشونت قومی و قبیله‌ای داشته باشد. شاخص‌هایی که به عنوان منابع تهدید این بعد می‌توان در نظر گرفت عبارت‌اند از: نبود شغل مولد، بی‌ثباتی شغلی و نبود شبکه‌های ایمنی با تأمین مالی بخش عمومی، بیکاری درازمدت، سرانه مصرف، تعداد افراد زیر خط فقر، نوع و میزان یارانه دولتی دخیل، رضایت و اطمینان از درآمد، اشتغال و عدم بیکاری، عدالت، رشد اقتصادی مناسب، سیاست‌های رفاهی و وجود درآمد پایه و مطمئن برای افراد.

1- Political security
2- Economic security

امنیت غذایی:^۱ این نوع امنیت بیانگر این مسئله است که همه مردم در همه زمان‌ها دسترسی فیزیکی و اقتصادی به غذای (تغذیه) اولیه (خوراک کافی و سالم) را داشته باشند. از نظر ملل متحد دسترسی به غذا در همه جا به عنوان یک مسئله تلقی نمی‌شود، بلکه مشکل اصلی اغلب به توزیع ناعادلانه غذا و فقدان توان خرید برمی‌گردد. شاخص‌هایی که به عنوان منابع تهدید این بعد می‌توان در نظر گرفت عبارت‌اند از: عدم برخورداری از خوراک، دسترسی ناکافی به منابع، خوراک مناسب، دسترسی به منابع کافی، دسترسی فیزیکی و اقتصادی به غذای اولیه (خوراک سالم و کافی)، توزیع ناعادلانه غذا، فقدان توان خرید و خشکسالی.

امنیت بهداشتی:^۲ این قسم از امنیت به مبارزه با آن دسته از ناامنی‌هایی می‌پردازد که در اثر شیوع امراض مسری و انگلی در مناطق آسیب‌پذیر یا عواقب و پیامدهای سوء صنعتی شده کشورهای به وجود می‌آید. به عبارت دیگر، امنیت بهداشتی به آزادی افراد از انواع بیماری‌ها و دسترسی آنان به مراقبت‌های سلامتی اشاره دارد. در کشورهای در حال توسعه، عوامل اصلی مرگ، بیماری‌های عفونی و انگلی هستند که سالانه ۱۷ میلیون نفر را از پای درمی‌آورد. در کشورهای صنعتی عوامل کشنده مهم، بیماری‌های دستگاه گردش خون هستند که هر سال ۵/۵ میلیون نفر را می‌کشد. از نظر سازمان ملل متحد، در کشورهای در حال توسعه و صنعتی معمولاً تهدیدات نسبت به امنیت بهداشتی برای مردم فقیر در نواحی روستایی، به‌ویژه برای کودکان بیشتر است. این مسئله عمدتاً به دلیل سوء تغذیه و تامین ناکافی دارو، آب پاکیزه یا دیگر ضروریات مراقبت بهداشتی است. شاخص‌هایی که به عنوان منابع تهدید این بعد می‌توان در نظر گرفت عبارت‌اند از: بیماری‌های مسری و انگلی، بیماری‌های تهدید کننده حیات، نبود آب آشامیدنی سالم، آلودگی هوا، عدم دسترسی به تسهیلات و مراقبت‌های سلامتی، سوء تغذیه، تامین

1- Food security

2- Health security

ناکافی دارو، تعداد گروه‌های آسیب‌پذیر و میزان آسیب‌پذیری آنها، دلایل و میزان مرگ و میر در کشور، کیفیت، تعداد و نوع واکسن تزریقی به افراد جامعه، دسترسی افراد جامعه به خدمات بهداشتی آسان، مطمئن و ارزان، هزینه بهداشتی شهروندان، آب آشامیدنی سالم و دسترسی به مراقبت‌های بهداشتی.

امنیت محیطی:^۱ انسان‌ها برای آنکه بتوانند به رشد مطلوب خود دست یابند، نیازمند محیطی کاملاً سالم هستند. امنیت محیط زیست حفاظت مردم از اثرات تخریبی کوتاه و بلندمدت طبیعی، تهدیدات دست‌ساخته در طبیعت، و تخریب محیط زیست طبیعی را مورد توجه قرار می‌دهد. نبود امکان دسترسی به منابع آب پاکیزه یکی از بزرگترین تهدیدات محیط زیست است. در کشورهای صنعتی یکی از تهدیدات مهم، آلودگی هواست. گرم شدن کره زمین که به دلیل انتشار گازهای گلخانه‌ای ایجاد شده است، یکی از موضوعات امنیت محیط زیست محسوب می‌گردد. شاخص‌هایی که به عنوان منابع تهدید این بعد می‌توان در نظر گرفت عبارت‌اند از: کاهش دسترسی به آب، آلودگی آب، کاهش اراضی حاصل‌خیز، بیابان‌زایی، جنگل زدایی، آلودگی هوا، بلایای طبیعی، تخریب محیط زیست، گرم شدن کره زمین، جایگاه مواد خام در رشد اقتصادی و شیوه استفاده از مواد داخلی، اثرهای آلودگی‌های شیمیایی و خاک و آب کشاورزی و آب آشامیدنی، نسبت جمعیت شهری به روستایی، تعداد زلزله‌های به وقوع پیوسته در ۲۵ سال گذشته، دسترسی به آب بهداشتی و سالم، وجود اراضی حاصل‌خیز، وجود محیط زیست سالم، (مانی)

(۶-۵ : http://www.uncrd.or.jp/hs/doc/04a_10jun_mani_concept.pdf)

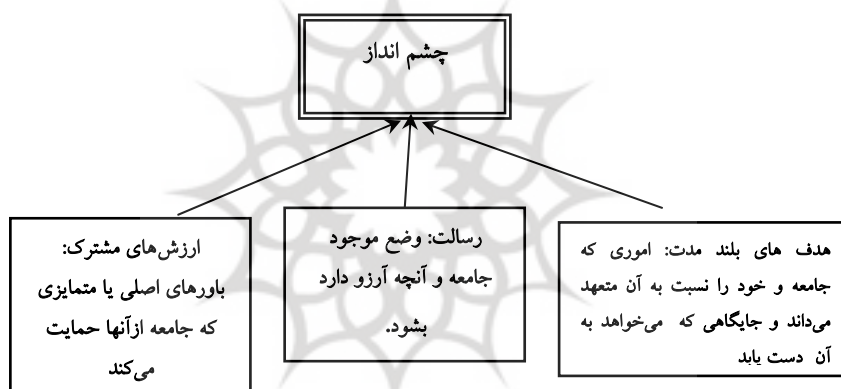
۲- چشم انداز^۱؛ اهمیت، ویژگی و مؤلفه‌ها

«چشم انداز عبارتست از تصویر مطلوب و آرمان قابل دستیابی جامعه در یک افق زمانی معین بلندمدت که متناسب با مبانی ارزشی و آرمان‌های نظام و مردم تعیین می‌شود.» (چشم انداز بخش نفت و گاز،

http://www.nioc.ir/pshr/Documents/cheshm_andaz_naft_gaz/cheshm_andaz

_naft_va_gaz.pdf از این رو چشم انداز برنامه بلندمدتی است که قرار است در چارچوب آن و در دوره‌های مشخصی (برنامه های کوتاه مدت و میان مدت)، اهداف بلندمدتی مد نظر قرار گیرد (شفیعی، ۱۳۸۷: ۱۷۵).

چشم انداز، اساسی ترین بیانیه ارزش‌ها، آرزوها، و اهداف یک واحد ساختاری است که جایگاه کنونی آن را مشخص و نقشه راهی از آینده ترسیم می کند و هنگامی که حس روشنی از هدف، سمت و سو و آینده مطلوب خویش به دست آورده و این تجسم در سطحی گسترده با کارکنان تسهیم شود، افراد خواهند توانست نقش خود را در این میان پیدا کنند.

ویژگی های یک چشم انداز مطلوب

چشم انداز با اینکه درباره آینده است، پیشگویی نیست و چه بسا آن گونه که در ابتدا تصور می شود، محقق نشود، چشم انداز در صورتی دست یافتنی و تحقق پذیر است که دارای ویژگی های زیر باشد:

- * در حد معقول و منطقی، کمال گرایانه و آرمانی باشد.
- * علاوه بر شادی بخش بودن و برای سودبران مطلوبیت داشته باشد.
- * پیوند دهنده حال و آینده باشد و گذشته را آینه عبرت قرار دهد.
- * منبعی الهام بخش باشد و بتواند روح تعهد، مسئولیت پذیری و اشتیاق را در مردم ایجاد کند.
- * انرژی های پراکنده مردم را متمرکز کند و باعث وحدت و انسجام جامعه شود.

* توانایی بسیج همه امکانات و ظرفیت های موجود کشور را در راستای رسیدن به اهداف مورد نظر داشته باشد.

* ایستا و یک بار برای همیشه نباشد (صادق پور، ۱۳۸۵):

<http://www.birtak.com/1404/131.pdf>

از زاویه ای دیگر چشم انداز از نگاه مقام معظم رهبری این گونه ترسیم شده است: «کارآمدی، تحرک بی وقفه، جهت دار بودن و حضور فعال در معاهدات و مجموعه ها و هسته های جهانی، تکیه بر نهضت نرم افزاری و تولید علم، تقویت روحیه ایمان و ایثار در مسئولان و مردم، تبیین مبانی ارزشی و قانون اساسی منطبق بر خصوصیات جغرافیایی، تاریخی و فرهنگی، داشتن مبانی برای مشارکت مردم و مشخص بودن هدف» (ابوالحسنی، www.aftab.ir).

پرتال جامع علوم انسانی

۳- چشم‌انداز ۱۴۰۴ جمهوری اسلامی ایران

چشم‌انداز ۱۴۰۴ جمهوری اسلامی ایران، سندی است که برای اولین بار در تاریخ برنامه‌ریزی‌های کلان این کشور پس از طی فرایندی طولانی از طریق مجمع تشخیص مصلحت نظام با به کارگیری ده‌ها نفر از خبرگان و کارشناسان تهیه و به تصویب رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران رسیده و به دولت ابلاغ شده است.

این سند از دو بخش تشکیل شده است: در بخش اول که به عنوان بیانیه از آن یاد می‌شود تصویری از ایران آینده ارائه می‌دهد؛ در بخش دوم که در غالب ۸ بند بیان شده است، ویژگی‌های جمهوری اسلامی ایران را در ابعاد مختلف تبیین می‌کند.

هدف نهایی ترسیم شده در این چشم‌انداز رسیدن به سطح مناسب و تعریف‌شده‌ای از توسعه است که این شاخص، آن را در بین کشورهای منطقه در ابعاد مختلفی از جمله اقتصادی - سیاسی - علمی - فرهنگی منطبق با خصوصیات جغرافیایی، تاریخی و فرهنگی مقام اول قرار داده است. به طور کلی، اهداف سند چشم‌انداز را می‌توان در چهار زمینه مشخص کرد: زمینه اقتصادی: توسعه یافتن به همراه رشد مستمر اقتصادی، دستیابی به جایگاه اول اقتصادی منطقه، اشتغال کامل؛ زمینه سیاسی: کارآمدی، تحرک بی‌وقفه، جهت‌دار بودن و حضور فعال در معاهدات و مجموعه‌ها و هسته‌های جهانی مورد نظر؛ زمینه علمی: نهضت نرم‌افزاری و تولید علم؛ زمینه فرهنگی: تقویت روحیه ایمان و ایثار در مسئولان و مردم، تبیین مبانی ارزشی و قانون اساسی؛ زمینه الگوی تدوین برنامه: منطبق بر خصوصیات جغرافیایی تاریخی و فرهنگی باشد. (زالی، http://www.elib.hbi.ir/_persian/public_health، ۱۳۹۳). (ebook).

متن این سند به این شرح است:

چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در ۱۴۰۴ هجری شمسی

با اتکال به قدرت لایزال الهی و در پرتو ایمان و عزم ملی و کوشش برنامه‌ریزی شده و مدبرانه جمعی و در مسیر تحقق آرمان‌ها و اصول قانون اساسی در چشم‌انداز بیست‌ساله، ایران کشوری است توسعه‌یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه، با هویت اسلامی و انقلابی، الهام‌بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌الملل.

جامعه ایرانی در افق این چشم‌انداز چنین ویژگی‌هایی خواهد داشت:

۱- توسعه‌یافته، متناسب با مقتضیات فرهنگی، جغرافیایی و تاریخی خود و متکی بر اصول اخلاقی و ارزش‌های اسلامی، ملی و انقلابی، با تأکید بر: مردم‌سالاری دینی، عدالت اجتماعی، آزادی‌های مشروع، حفظ کرامت و حقوق انسان‌ها و بهره‌مند از امنیت اجتماعی و قضایی؛

۲- برخوردار از دانش پیشرفته، توانا در تولید علم و فناوری، متکی بر سهم برتر منابع انسانی و سرمایه اجتماعی در تولید ملی.

۳- امن، مستقل و مقتدر با سامان دفاعی مبتنی بر بازدارندگی همه‌جانبه و پیوستگی مردم و حکومت؛

۴- برخوردار از سلامت، رفاه، امنیت غذایی، تأمین اجتماعی، فرصت‌های برابر، توزیع مناسب درآمد، نهاد مستحکم خانواده، به دور از فقر، فساد، تبعیض و بهره‌مند از محیط زیست مطلوب؛

۵- فعال، مسئولیت‌پذیر، ایشارگر، مؤمن، رضایتمند، برخوردار از وجدان‌کاری، انضباط، روحیه تعاون و سازگاری اجتماعی، متعهد به انقلاب و نظام اسلامی و شکوفایی ایران و مفتخر به ایرانی بودن؛

۶- دست‌یافته به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه آسیای جنوب غربی (شامل آسیای میانه، قفقاز، خاورمیانه و کشورهای

همسایه) با تأکید بر جنبش نرم‌افزاری و تولید علم، رشد پرشتاب و مستمر اقتصادی، ارتقای نسبی سطح درآمد سرانه و رسیدن به اشتغال کامل؛

۷- الهام‌بخش، فعال و مؤثر در جهان اسلام با تحکیم الگوی مردم‌سالاری دینی، توسعه کارآمد، جامعه اخلاقی، نواندیشی و یویایی فکری و اجتماعی، تأثیرگذار بر همگرایی اسلامی و منطقه‌ای بر اساس تعالیم اسلامی و اندیشه‌های امام خمینی (ره)؛

۸- دارای تعامل سازنده و مؤثر با جهان بر اساس اصول عزت، حکمت و مصلحت.

تدوین و ابلاغ سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران، گام نوین و مهمی در نظام برنامه‌ریزی کلان کشور به حساب می‌آید. امنیت انسانی از جمله مفاهیمی است که با نگاه نو به امنیت، ابعاد و مؤلفه‌های متفاوت و گسترده‌ای را با تأکید بر انسان در حوزه مطالعات امنیتی وارد ساخته است به نحوی که با مطالعه مؤلفه‌های سند چشم‌انداز می‌توان مؤلفه‌های امنیت انسانی را در ابعاد مختلف آن شناسایی کرد و این خود نشان از توجه خاص مسئولان و سیاست‌گذاران به این وجه خاص امنیت است.

۴- تبیین مفهومی و کارکردی مؤلفه‌های امنیت انسانی سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ ج.ا.ا

تحلیل محتوای سند اعم از بیانیه و ویژگی‌های چشم‌انداز و انطباق آن با مؤلفه‌های امنیت انسانی کدهایی را به‌دست داده است که توجه به آن رویکرد کارشناسان و جایگاه امنیت انسانی را متجلی می‌سازد. گستردگی سطح و عمق مباحث مربوط به مؤلفه‌های امنیت انسانی می‌طلبد که تنها به بحث اجمالی پیرامون برخی از این مؤلفه‌ها در این مقاله پرداخته، و از ورود به بحث به طور تفصیلی و همه مؤلفه‌ها اجتناب شود.

الف) امنیت جامعه و چشم انداز ۱۴۰۴:

۱- بهره‌مندی از «امنیت اجتماعی» (ویژگی اول در سند چشم‌انداز)
امنیت اجتماعی به قابلیت حفظ الگوهای سنتی زبان، فرهنگ، مذهب و هویت و عرف ملی، با شرایط قابل قبولی از تحول مربوط است. منظور از امنیت اجتماعی این است که افراد جامعه در زندگی و مناسبات اجتماعی‌شان از تمام تهدیدها و اقدامات خلاف قانون؛ چه از جانب افراد، چه از جانب گروه‌های سیاسی و چه از جانب حکومت و عمال آن، فارغ و آسوده باشند. ایجاد نظم و مکانیزم اجتماعی تعریف‌شده در حین عبور و مرور مردم در مراکز عمومی و دفاع از مردم و برخورد با باندهای تبه‌کار، با هدف استقرار امنیت پایدار در سطح کشور از مظاهر امنیت اجتماعی به حساب می‌آید.

۲- بهره‌مند از «امنیت قضایی» (ویژگی اول در سند چشم‌انداز)
احترام و التزام به قانون از نخستین شرایط پایداری جامعه و ایجاد نظم و امنیت فردی و اجتماعی است. برنامه‌ریزی‌های درازمدت به منظور ایجاد امکان تحول و رشد، تنها در جایی میسر است که قانون، نظم و امنیت، ثبات و امید به آینده و اعتماد متقابل حکمفرما باشد (امنیت قضایی و آسیب‌شناسی آن در ایران، www.aftab.ir). مصادیق امنیت فردی و حقوق مورد شناخت آن در پرتو بهره‌مندی از امنیت قضایی میسر است که در بند ۱۴ اصل سوم قانون اساسی، تأمین امنیت قضایی عادلانه پیش‌بینی شده‌است. همچنین اصول قضایی قانون اساسی تأمین‌کننده امنیت قضایی به شرح زیر است: طبق اصل ۶۱ اعمال قوه قضائیه باید طبق موازین اسلامی باشد. طبق اصول ۱۵۶ تا ۱۵۹ دادگستری، محل دادخواهی و نظارت بر حسن اجرای قوانین و تحقق عدالت بر عهده دادگستری است. طبق اصل ۱۶۵ مجازات باید علنی باشد، عموم مردم مگر در موارد استثنایی که قانون مقرر می‌کند. طبق اصل ۱۶۶ احکام دادگاه‌ها باید مستند به مواد قانون و اصولی باشد که براساس آن حکم صادر شده است. طبق اصل ۱۶۷ قاضی موظف است حکم هر دعوا را جست‌وجو کند و به هیچ بهانه‌ای نمی‌تواند از

رسیدگی به دعوا و صدور حکم امتناع کند. طبق اصل ۱۶۹ که اصل قانونی بودن جرم است و فعل و ترک فعلی به استناد قانون مؤخر، جرم حساب نمی‌شود. طبق اصل ۱۷۱ جبران خسارات مادی و معنوی ناشی از اشتباه قاضی پیش‌بینی شده است.

بهره‌مندی از امنیت قضایی می‌تواند مواردی از قبیل افزایش مشارکت مردم و نهادهای مدنی در حوزه قضایی، رسیدگی به دعاوی در نهادهای شبه قضایی و تقویت شوراهای حل اختلاف، بهبود کارایی و اثربخشی نظام قضایی، ارتقای خدمات ثبتی، بهبود سطح بهداشتی و درمان و ارتقای سطح آموزش و غنی‌سازی اوقات زندانیان، تسریع در سنددار کردن املاک روستاییان را شامل شود. در صورت وجود امنیت قضایی است که فرد می‌تواند از امنیت شخصی بهره‌مند شود (www.aftab.ir).

۳- برخورداری از «تأمین اجتماعی» (ویژگی چهارم در سند چشم‌انداز)

تأمین اجتماعی یکی از مناسب‌ترین راهکارهای تحقق عدالت اجتماعی و حفظ حرمت و کرامت انسان‌هاست که اصول و مبانی آن ریشه در تعالیم اصیل اسلامی دارد. در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (اصل ۲۹)، تأمین اجتماعی یک حق همگانی دانسته شده و دولت مکلف است آن را هم از طریق به‌کارگیری درآمدهای عمومی و هم با استفاده از منابع حاصل از مشارکت مردم برای یکایک افراد جامعه تأمین کند. در سند چشم‌انداز بیست‌ساله نظام جمهوری اسلامی هم رویکرد برخورداری از تأمین اجتماعی فرصت‌های برابر، توزیع مناسب درآمد، نهاد مستحکم خانواده، به دور از فقر و فساد است. عدالت هم به بیانی عبارت از برابری در دسترسی افراد به موقعیت‌های مدنظرشان است و از این رو تأمین اجتماعی ابزاری در خدمت عدالت است. این مؤلفه با تأکید بر حق برخورداری یکایک افراد جامعه از حمایت در عرصه‌های مختلف اجتماعی به ابعاد اجتماعی و شخصی امنیت توجه دارد.

۴- به دور از « تبعیض » و برخوردار از « عدالت اجتماعی » (ویژگی چهارم و ویژگی اول در سند چشم انداز) یکی از مهم ترین بخش های این سند، عدالت اجتماعی و فقرزدایی است و این مسئله از قله های سند چشم انداز است، زیرا جامعه از لحاظ معاش و نیازهای ضروری باید مطمئن باشد. معلوم است که جامعه نباید نسبت به اموری مانند مسکن، خوراک، تحصیل، درمان و مانند آن، نگران باشد. البته سطح بالای رفاه فقط در مسابقه به دست می آید، ولی امور ضروری باید برای همگان تأمین شود. در تقسیمات برخوردار، بخشی از مردم زیر خط فقر هستند، بخشی طبقه متوسط اند و بخش سوم جزء متمکنان و مرفهان جامعه به حساب می آیند. هدفی که در برنامه توسعه دنبال شده، این است که طبقات پایین و زیر خط فقر به سطح طبقات متوسط برسند و طبقات متوسط هم از یک زندگی پایدار و معیشت قابل قبول برخوردار شوند. در کنار اینها طبقاتی هستند که جزو آسیب دیدگان اند و اینها در همه بخش ها حضور دارند. این دسته هم باید با حمایت های ویژه، معیشت مطلوب داشته باشند. بخشی دیگر از جامعه، در نقاط محروم و روستاها هستند که از نظر جغرافیایی، آسیب دیده یا عقب مانده اند. برای آنها هم سیاست توازن جغرافیایی در نظر گرفته شده است تا با بودجه ها و هزینه های خاص در وضعیتی قابل قبول قرار گیرند (مهدی پور، ۱۳۸۴: ۱۷-۴۰) بدیهی است اهداف سند چشم انداز بدون توجه به چنین مؤلفه هایی دست یافتنی نخواهد بود و همان طور که پیش از این نیز ذکر شد، این مؤلفه ها از جمله مؤلفه های امنیت انسانی هستند که تحقق آنها ارتباط مستقیمی با دیگر ابعاد توسعه خواهد داشت.

۵- برخوردار از « نهاد مستحکم خانواده » (ویژگی چهارم در سند چشم انداز) کارکرد نهاد خانواده در میان سایر نهادهای اجتماعی در رفتار و هویت سازی به گونه ای برجسته اثرگذار و دارای نقش بی نظیر یا کم نظیر است. نهاد خانواده به ویژه در جامعه ایرانی و مسلمان، دارای کانون گرم عاطفی است

نقش کارکردی آن همواره مقوم هویت و امنیت اجتماعی بوده است. از این رو جایگاه نهاد خانواده در درون ساخت نظام اجتماعی بسیار رفیع و دارای آثار غیر قابل انکار در اغلب حوزه‌ها به ویژه امنیت اجتماعی است (زمانی، ۱۳۸۶: ۸۴).

۶- برخوردار از «فرصت‌های برابر» (ویژگی چهارم در سند چشم‌انداز)
این مؤلفه کارکردهای مختلف اجتماعی - اقتصادی و فرهنگی و به طور عمده دارای رویکردی اقتصادی دارد و زمینه بهره‌مندی آحاد جامعه را از منابع ملی به ویژه در زمینه بهره‌مندی‌های اقتصادی فراهم می‌آورد. برابری به این معناست که مردم باید از بخت مساوی برای دسترسی به فرصت‌ها برخوردار باشند. موانع موجود بر سر راه فرصت‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی باید به گونه‌ای برطرف شود که مردم بتوانند ضمن مشارکت در این فرصت‌ها، از منافع آنها نیز بهره‌مند شوند. به عبارت دیگر، همه به طور مساوی هم امکان کسب قابلیت‌ها و هم فرصت به‌کارگیری و ارائه آنها را داشته باشند (منصوری، ۱۳۷۹: ۱۶۴). یکی از مهم‌ترین راهبردهای کلان بودجه‌مورد توجه دولت، بسط و تحقق عدالت اجتماعی و ایجاد فرصت‌های برابر است. اما بدیهی است که توسعه و تعالی همه‌جانبه در همه حوزه‌های دیگر اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی بدون توجه به ایجاد فرصت‌های برابر برای همه اقشار مثمر ثمر نخواهد بود. همان‌طور که مشخص است این مؤلفه با تأکید بر امکان بهره‌مندی برابر افراد جامعه در حوزه‌های مختلف بر امنیت اقتصادی و اجتماعی تأکید دارد.

۷- متکی بر «اصول اخلاقی» (ویژگی اول در سند چشم‌انداز)
جامعه اخلاق‌گرا برای پیمودن شیوه و سبک زندگی سالم، نیازمند الگو و مدل مناسب است. این الگو و مدل در قرآن کریم، پیامبر اکرم (ص) است. پیامبر اکرم (ص) از سوی خدا با بهترین منزلت‌های اخلاقی معرفی شده است.

پیامبر اکرم (ص) خود را به عنوان رسول و سفیر الهی مأمور به تعلیم انسان و ساختن یک جامعه اخلاقی می‌داند. ایشان علاوه بر مأموریت تربیت انسان و جامعه، وظیفه مهم تحول بخشیدن و تقدیر رفتار و اخلاق مردم به سمت بهترین و بالاترین اعمال و اخلاقیات را برعهده داشت. از این رو، سیره رسول اکرم (ص) (قول و فعل او) منبع اصیلی برای معنا کردن، معرفی و عینیت بخشیدن به جامعه اخلاقی رو به تعالی است. تربیت افراد جامعه مهم‌ترین مسئله دین است. مهم‌ترین کار و کانونی‌ترین رسالت پیامبر، آموزش و تربیت جامعه است. همان‌گونه که ایشان می‌فرمایند، کار پیامبری برطرف کردن نقص و کاستی وجود بشر و تمامیت بخشیدن به کرامت‌های اخلاقی آدمی است. در جامعه اخلاقی انسان‌ها با احساس آرامش و امنیت و بدون دغدغه زندگی خواهند کرد، لذا این مؤلفه بهترین کارکرد را در بعد امنیت اجتماعی برعهده خواهد داشت.

۸- برخوردار از « سرمایه اجتماعی » (ویژگی دوم در سند چشم انداز)

یکی از مؤلفه‌های سند چشم‌انداز که در ظاهر برای نخستین بار در سیاست‌های کلان کشور به کار رفته است، مؤلفه سرمایه اجتماعی است. در سند چشم‌انداز، در بند دوم ویژگی‌های جامعه ایرانی در افق بیست‌ساله، ایران کشوری معرفی شده است که متکی بر (سهم برتر منابع انسانی و) سرمایه اجتماعی در تولید ملی است. سرمایه اجتماعی از مفاهیم نوپدید در حوزه مطالعات اقتصادی و اجتماعی در سطح جهان و در داخل کشور است. توجه نظریه پردازان توسعه به سرمایه اجتماعی از نشانه‌های تحول در نظریه‌های توسعه است

سرمایه اجتماعی را به گونه‌های مختلف تعریف کرده‌اند: مشارکت برای افزایش رفاه اجتماعی؛ توانایی به دست آوردن منابع و دارایی‌ها از طریق شبکه‌های اجتماعی؛ مجموعه شرایط و قواعد اخلاقی - اجتماعی و رفتاری که به طور ضمنی رفتار افراد را شکل می‌دهد؛ شبکه‌ای از روابط فردی و گروهی؛ شبکه اجتماعی و ارزشمندی آن و سودبری از آن؛ ماده خام جامعه

مدنی که از تعامل روزمره افراد به دست می آید؛ درک، هنجارها و ارزش های مشترک برخاسته از شبکه اجتماعی؛ نهادها، روابط و هنجارهایی که کیفیت و کمیت کنش و واکنش های اجتماعی در جامعه را شکل می دهد. (الویری، ۱۳۸۲) این مؤلفه علاوه بر اینکه با بعد اجتماعی مرتبط است به طور غیر مستقیم با دیگر ابعاد نظیر بعد اقتصادی نیز ارتباط دارد.

۹- مؤلفه جامعه امن: (ویژگی سوم چشم انداز)

در جامعه امن مردم جامعه از امنیت برخوردارند و در آسایش و به دور از ترس و ارباب به حیات اجتماعی خود ادامه می دهند. در این جامعه، ملت در مقابل تهدیدهای آشکار و پنهان در درون مرزهای ملی امنیت دارد. این تهدیدهای داخلی ممکن است سیاسی، اقتصادی، نظامی یا اجتماعی باشند که هر یک به نوعی جامعه و دولت را تحت فشار و مورد تهدید قرار می دهند. تأمین امنیت جامعه، یعنی خنثی کردن تمامی نیروهای تهدید کننده داخلی.

ب) امنیت شخصی (فردی)^۱ و چشم انداز ۱۴۰۴:

۱- «حفظ کرامت انسانها» (ویژگی اول در سند چشم انداز)

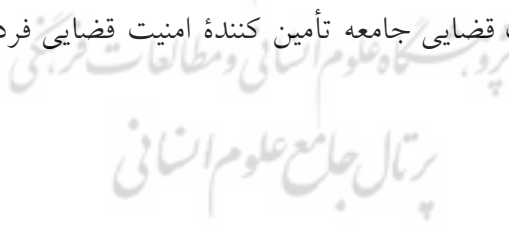
خداوند با تعبیر «و لقد کرّمنا بنی آدم...» انسان را ستایش می کند و وقتی که او را می آفریند به خودش تبریک می گوید «فتبارک الله أحسن الخالقین». این سند برای حیات چنین انسانی است. هدف از کرامت انسانی رعایت حقوق بشری، احترام به ارزش های انسانی، روش و سلوک نیک در برابر شخص و اجتناب از توهین، عقده و سایر رفتار غیر انسانی است. کرامت انسان به عنوان یک اصل مهم و جزء ماهیت انسان قابل قبول تمامی ادیان، عقاید و مسلک هاست و شمار قابل توجهی از نظام های حقوقی و مکتب های اخلاقی آن را پذیرفته و همه انسان ها را به رعایت این حق در برابر همدیگر مکلف دانسته

1- Personal security

اند. قانون اساسی ج.ا.ایران نیز در بند ۶ از اصل دوم در این خصوص چنین عنوان می‌کند: «کرامت و ارزش والای انسان و آزادی توأم با مسئولیت او در برابر خدا، که از راه الف) اجتهاد مستمر فقهای جامع الشرایط بر اساس کتاب و سنت معصومین سلام الله علیهم اجمعین، ب) استفاده از علوم و فنون و تجارب پیشرفته بشری و تلاش در پیشبرد آنها و ج) نفی هر گونه ستمگری و ستم‌کشی و سلطه‌گری و سلطه‌پذیری، قسط و عدل و استقلال سیاسی و اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی و همبستگی ملی را تأمین می‌کند.»

۲- «حفظ حقوق انسان‌ها» (ویژگی اول در سند چشم‌انداز) طبق اصول ۲۱ و ۲۲ و ۲۳ و ۳۲ و ۳۸ قانون اساسی، حیثیت، جان، مال و حقوق و مسکن افراد از تعرض مصون است. داشتن عقیده و تفکر مورد احترام قانون است، تفتیش عقاید ممنوع شده است و صرف داشتن عقیده موجبی برای مؤاخذه افراد و تعرض به آنان نیست. کسی را نمی‌توان دستگیر کرد مگر به حکم و ترتیبی که قانون تعیین می‌کند. شکنجه برای گرفتن اقرار یا کسب اطلاع نارواست و عامل آن مستحق مجازات شناخته شده و هتک حرمت و حیثیت بازداشت‌شدگان یا زندانیان یا تبعیدشدگان به هر صورت ممنوع است و اقامت اجباری افراد هم جز به موجب قانون ممکن نیست.

۳- بهره‌مندی از «امنیت قضایی» (ویژگی اول در سند چشم‌انداز) مصادیق امنیت فردی و حقوق مورد شناخت آن در پرتو بهره‌مندی از امنیت قضایی میسر است که در بند ۱۴ اصل سوم قانون اساسی، تأمین امنیت قضایی عادلانه پیش‌بینی شده است. همچنین اصول قضایی قانون اساسی مانند امنیت قضایی جامعه تأمین‌کننده امنیت قضایی فرد نیز هست.

۴- تأکید بر «آزادی‌های مشروع» (ویژگی اول در سند چشم‌انداز)
در این خصوص در اصول مختلف قانون اساسی نیز بر آزادی‌های مشروع مردم تأکید شده و آزادی‌های مشروعی برای مردم در حوزه‌های مختلف سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و ... در نظر گرفته شده است. البته همان‌گونه که در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ عنوان شده، آزادی‌های مشروع متکی بر اصول اخلاقی و ارزش‌های اسلامی، ملی و انقلابی است.

ج) امنیت سیاسی و چشم‌انداز ۱۴۰۴:

۱- «حفظ حقوق انسان» (ویژگی اول در سند چشم‌انداز)
همانطور که در قانون اساسی ج.ا. ایران و نیز مواد قانون برنامه چهارم توسعه اشاره شده، حق طبیعی هر فرد برای بهره‌مند شدن از حداقل استاندارد رفاه اقتصادی و امنیت، حقوق اجتماعی با خدمات رفاهی است که شامل دسترسی به تسهیلات بهداشتی و درمانی، تأمین اجتماعی، حقوق ایام بیکاری و تعیین دستمزد و ... است. بنابراین هر عاملی که امنیت اقتصادی، بهداشتی، زیست‌محیطی، سیاسی، غذایی، فردی و ... انسان‌ها را تهدید کند؛ می‌تواند زمینه‌ساز مسائل و مشکلاتی باشد که پس از آن، امنیت ملی را در معرض مخاطره قرار می‌دهد. از این رو، افزایش امنیت از طریق حفظ حقوق انسان‌ها و تأمین حداقل نیازهای اساسی آنها، تنها راه حفظ انسجام ملی برای مقابله با تهدیدهای خارجی یا حتی پیشگیری از این تهدیدهاست که در غیر این صورت، این موضوع خود می‌تواند تهدیدی برای انسان‌هایی باشد که درون مرزهای یک کشور زندگی می‌کنند.

۲- جامعه ای «به دور از فساد» (ویژگی چهارم در سند چشم‌انداز)
رهبر معظم انقلاب اسلامی در ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه جمهوری اسلامی ایران، موضوع مبارزه با فساد و پیشگیری از فساد را مورد

توجه قرار داده‌اند به گونه‌ای که در بندهای ۱۲ و ۱۷ در خصوص مبارزه با فساد و نیز پیشگیری از فساد اداری و مبارزه و تنظیم قوانین مورد نیاز در این زمینه تأکید دارند: بند ۱۲) تلاش در جهت تحقق عدالت اجتماعی و ایجاد فرصت‌های برابر و ارتقای سطح شاخص‌هایی از قبیل آموزش، سلامت، تأمین غذا، افزایش درآمد سرانه و مبارزه با فساد و بند ۱۷) اصلاح نظام اداری و قضایی در جهت افزایش تحرک و کارایی، بهبود خدمت‌رسانی به مردم، تأمین کرامت و معیشت کارکنان، به‌کارگیری مدیران و قضات لایق و امین و تأمین شغلی آنان، حذف یا ادغام مدیریت‌های موازی، تأکید بر تمرکززدایی در حوزه‌های اداری و اجرایی، پیشگیری از فساد اداری و مبارزه با آن و تنظیم قوانین مورد نیاز.

د) امنیت اقتصادی و چشم‌انداز ۱۴۰۴:

۱- «توسعه‌یافته با جایگاه اول اقتصادی» (بیانیه در سند چشم‌انداز)

این خواسته هرچند یک هدف به شمار می‌آید که تحقق آن مستلزم برداشتن گام‌های تعیین‌کننده، مرتبط با سایر ابعاد و حوزه‌های چشم‌انداز است ولی خود به خود می‌تواند تأمین‌کننده بخش قابل توجهی از امنیت انسانی متکی به سطح عمومی اقتصادی یک کشور به حساب آید.

۲- برخوردار از «فرصت‌های برابر» (ویژگی چهارم در سند چشم‌انداز)

کارکردهای مختلف اجتماعی- اقتصادی و فرهنگی و به‌طور عمده رویکرد اقتصادی دارد و زمینه بهره‌مندی یکایک افراد جامعه را از منابع ملی به ویژه در زمینه بهره‌مندی‌های اقتصادی فراهم می‌آورد. برابری به این معناست که مردم باید از بخت مساوی برای دسترسی به فرصت‌ها برخوردار باشند. موانع

موجود بر سر راه فرصت‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی باید به گونه‌ای برطرف شود که مردم بتوانند ضمن مشارکت در این فرصت‌ها، از منافع آنها نیز بهره‌مند شوند. همان‌طور که مشخص است این مؤلفه با تأکید بر امکان بهره‌مندی برابر افراد جامعه در حوزه‌های مختلف بر امنیت اقتصادی و اجتماعی تأکید دارد.

۳- برخوردار از «توزیع مناسب درآمد» (ویژگی چهارم در سند چشم‌انداز)

می‌توان از مؤلفه «برخوردار از توزیع مناسب درآمد» به عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم بعد اقتصادی امنیت انسانی نام برد. یکی از معیارهای مهم در سنجش درجه توسعه‌یافتگی یک اقتصاد، بررسی و تحلیل الگوی توزیع درآمد میان این کشورهاست. به عبارت بهتر، بیشتر بودن درآمد یا تولید ناخالص ملی سرانه یک کشور، الزاماً مؤید برخورداری بیشتر افراد آن جامعه از مواهب مادی نیست. بنابراین، لازم است مشخص شود که درآمد فوق چگونه بین افراد جامعه و گروه‌های مختلف درآمدی توزیع شده است. این معیار علاوه بر جنبه مطلق توسعه‌یافتگی (میزان درآمد سرانه) به جنبه‌های نسبی (نسبت بهره‌مندی اقشار گوناگون) نیز توجه می‌کند. به طور کلی ایده اساسی توزیع مجدد درآمد همراه رشد آن است که سیاست‌های دولتی باید سعی کند الگوی توسعه را طوری شکل دهد که تولیدکنندگان کم درآمد، فرصت‌های کسب درآمد بهبود یافته را بیابند و همزمان، منابع لازم را دریافت کنند تا از آنها سود برند. در چند دهه گذشته، رهیافت توزیع مجدد همراه با رشد در میان کسانی که می‌خواهند رفاه جهان توسعه‌نیافته فقیر را بدون انقلاب شدید اجتماعی بهبود بخشند، توجه بسیاری را به خود جلب کرده است.

۴- به دور از «فقر» (ویژگی چهارم در سند چشم انداز)

یکی از مؤلفه‌های تهدیدکننده امنیت انسانی فقر است. تحولات اقتصادی و اجتماعی، بحران‌های اقتصادی، افزایش بیکاری و افزایش تعداد جمعیت زیر خط فقر در دوره‌های رکود و تورم شدید از جمله عوامل مهم در ازدیاد جرایم، خودکشی و اختلالات روانی، اعتیاد و طلاق و سایر آسیب‌های اجتماعی به شمار می‌رود. وقوع این مسائل توجه کلی به حل نسبی مشکلات یاد شده را از طریق توسعه برنامه‌های رفاهی و تأمین اجتماعی ضروری کرده است. مقوله فقر از جمله مؤلفه‌های چند بعدی است و علاوه بر بعد اقتصادی و اجتماعی در بعد غذایی نیز به آن توجه می‌شود. از این رو در این دیدگاه، سوء تغذیه برآیند تداخل و تعامل کمبود مواد غذایی با مواردی چون فقر، مراقبت‌های بهداشتی و تحصیلات در نظر گرفته شده است. با این حال، با اینکه افزایش درآمد موجب مصرف بهتر مواد غذایی می‌شود، ولی فقرزدایی به تنهایی راه حل مشکل سوء تغذیه نیست، بلکه فرهنگ و سواد تغذیه‌ای اهمیت بیشتری دارد. بدیهی است که، دسترسی به غذای کافی مستلزم توانمندی اقتصادی (رشد اقتصادی، توزیع درآمد و وضعیت فقر و رفاه جامعه) و دسترسی فیزیکی (بخش کشاورزی، بازرگانی و ...) است و هدف نهایی آن در تأمین سلامت و ارتقای بهره‌وری انسانی خلاصه می‌شود (www.iraneconomics.net).

۵- به دور از «تبعیض» (ویژگی چهارم در سند چشم انداز)

«به دور از تبعیض» به این مفهوم که افراد یک جامعه برای کسب شغل، آموزش و ارتقای اجتماعی، صرف نظر از موقعیت فردی از شرایط برابر برخوردار باشند. برای توفیق در این خصوص باید توجه خاصی به دیگر مؤلفه‌ها نظیر مبارزه با فساد و عدالت اجتماعی شود.

۶- برخوردار از «رفاه» (ویژگی چهارم در سند چشم‌انداز)

رفاه اجتماعی دامنه وسیعی از فعالیت‌ها و برنامه‌هایی را در برمی‌گیرد که تحت نظارت و با کمک دولت برای بهزیستی افراد و جامعه انجام می‌شود. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود توفیق هر یک از مؤلفه‌ها و تأمین امنیت انسانی نیاز مند تحقق دیگر مؤلفه‌هاست. به عبارتی دیگر، همه مؤلفه‌ها دارای ارتباط مستقیم با یکدیگرند و تحقق امنیت انسانی کامل تنها با تحقق همه آنها میسر خواهد بود.

۷- رسیدن به «اشتغال کامل» (ویژگی ششم در سند چشم‌انداز)

شکی نیست که بیکاری از مهم‌ترین چالش‌های اقتصادی کشور است که اگر درمان نشود، ابعاد اجتماعی و سیاسی وسیعی پیدا خواهد کرد. بنابراین لازم است همواره افزایش اشتغال و کاهش بیکاری به عنوان یکی از اصلی‌ترین اهداف برنامه‌های اقتصادی مدنظر سیاست‌گذاران باشد. دستیابی به اشتغال کامل یا از میان بردن بیکاری مهم‌ترین شیوه غلبه بر فقر، کاهش نابرابری‌ها و بی‌عدالتی‌های اجتماعی است. بیکاری همواره فقر را در پی دارد و فقر نیز به نوبه خود، یکی از مهم‌ترین عوامل ناهنجاری‌ها و ناسازگاری‌های متعدد نظیر اعتیاد، فحشا، دزدی، قتل، جرم و جنایت، ربا خواری و دیگر آسیب‌های اجتماعی است و بدین طریق امنیت ملی را با چالشی اساسی روبه‌رو می‌کند (رحیمی، ۱۳۷۹: ۱۸۸-۱۹۴)

۸- «ارتقای نسبی سطح درآمد سرانه» (ویژگی ششم در سند چشم‌انداز)

این مؤلفه از طریق خلق فرصت‌های شغلی جدید و سهم کردن اقشار بیکار و بی‌درآمد در واحدهای بهره‌برداری با اشکال تعاونی یا سهامی عام و خاص و .... در جهت تحقق عدالت محقق خواهد شد.

ه) امنیت غذایی و چشم انداز ۱۴۰۴:

۱- برخوردار از «امنیت غذایی» (ویژگی چهارم در سند چشم انداز)

امنیت غذایی جامعه هنگامی تأمین می شود که خطر دسترسی به غذای کافی در سطح خانوارها پایین باشد. از سوی دیگر، سلامت تغذیه‌ای زمانی حاصل می شود که خطر عدم دسترسی به مواد مغذی لازم برای تأمین حیات سلولی به حداقل برسد. دو تعریف مزبور از شباهت‌های زیادی برخوردارند. به علاوه، بسترهای حرکت جامعه برای دستیابی به آنها تداخل زیادی با یکدیگر دارند. به طور کلی، امنیت غذایی به توان مصرف غذا در سطح خانوار می پردازد و سلامت تغذیه‌ای بر تأمین بالفعل مواد لازم برای حیات سلولی تکیه دارد (دغدغه غذا، ۲۳۰هـ = ⟨

<http://www.iraneconomics.net/fa/articles.asp?id=mango=92>.

علاوه بر این، چالش های جدیدی مطرح شده اند که باقیمانده سموم، مواد شیمیایی افزوده شده، نحوه فرایند، تأثیر سموم کشاورزی بر سلامت افراد و غیره از آن جمله است. حتی افراط در مصرف برخی از مواد غذایی چون چربی و نمک منجر به پدید آمدن چالش های فراوانی در حوزه سلامت افراد جامعه شده است، به طوری که هم اکنون یک سوم علت مرگ و میرها در کشور به دلیل بیماری های قلبی و عروقی است که به طور عمده نتیجه شیوه زندگی و نحوه تغذیه مردم است. در قانون برنامه سوم توسعه کشور، به موضوع ارتقای امنیت غذا و تغذیه توجه خاص شده است. این مسئله به ویژه در ماده ۱۹۷ این قانون تاکید شده است. از این رو می توان عنوان داشت که:

* ناامنی غذایی تهدیدی بالفعل یا بالقوه علیه ارزش های بنیادی یک نظام است.

* ناامنی غذایی محدودکننده دامنه انتخاب افراد است.

* ناامنی غذایی محدودکننده گزینش مطلوب و معقول زندگی است.

* ناامنی غذایی بیانگر ناکارآمدی نسبی یک نظام سیاسی - اجتماعی است.

* ناامنی غذایی در یک نظام سیاسی و اجتماعی ارزش های حیاتی و در نتیجه امنیت ملی آن نظام را کاهش خواهد داد (خضری، ۱۳۸۲).

۲- به دور از «فقر» (ویژگی چهارم در سند چشم انداز)

سوء تغذیه نتیجه فقر است. هر عاملی که بر رشد دوره کودکی تأثیر منفی بگذارد، آشکارترین اثر خود را بر ساختمان فیزیکی بدن بر جای خواهد گذاشت. این مسئله را می توان به صورت گسترده در میان جوامع فقیر مشاهده کرد. (ناامنی غذایی، ۲۳۱۰ &

<http://www.iraneconomics.net/fa/articles.asp?id=magno=92>).

از این رو مقوله فقر از جمله مؤلفه های چند بعدی است که علاوه بر بعد اقتصادی و اجتماعی در بعد غذایی نیز باید بدان توجه کرد. از این رو در این دیدگاه، سوء تغذیه بر ایند تداخل و تعامل کمبود مواد غذایی با مواردی چون فقر، مراقبت های بهداشتی و تحصیلات در نظر گرفته شده است.

(و) امنیت بهداشتی و چشم انداز ۱۴۰۴

۱- برخوردار از «سلامت» (ویژگی چهارم در سند چشم انداز)

سلامت، محور عدالت و توسعه در تمامی ابعاد اجتماعی، اقتصادی و سیاسی کشور است و این امر بدون مشارکت تمامی نهادهای دولتی، غیر دولتی و مردمی میسر نمی شود. امنیت بهداشتی جنبه های مختلفی دارد، از جمله: شوک های ناگهانی بر سلامت و اقتصاد کشور در اثر بیماری های نوظهور، وضعیت های اضطراری و بحرانی، تأثیر تغییرات آب و هوا یا بحرانی شدن شرایط محیطی، عوامل مخاطره آمیز بیولوژیک و خطرات بهداشتی حاد دیگر. پاسخگویی به این تهدیدها نیازمند کار مردمی است تا در صورت وقوع، پاسخگویی مؤثر و آمادگی لازم امکان پذیر باشد. از بین عوامل مختلف مؤثر بر سلامت جامعه، حدود ۲۵ درصد آن عواملی است که برنامه های آن

توسط وزارت بهداشت پیگیری می‌شود، نظیر برنامه‌های غربالگری، واکسیناسیون، تأمین نیروی انسانی متخصص و مواردی از این قبیل؛ حال آنکه نیمی از عوامل تأثیرگذار در سلامت جامعه، خارج از این حیطه و در حقیقت جزء عوامل اجتماعی هستند، نظیر دسترسی به آب آشامیدنی، سواد و امنیت اجتماعی. بی‌گمان، اجرایی کردن برنامه‌های سلامت همگانی در کشور به شدت نیازمند همکاری‌های بین‌بخشی و استفاده از توان تمامی بخش‌های جامعه است (سازمان نظام پزشکی ایران،

<http://www.irimc.org/Magazines/ViewSection.aspx?id=6221>).

تغییر در آب و هوا تهدیدی جدی برای امنیت بهداشت انسانی است. از جمله تأثیرات بهداشتی تغییر در شرایط جوی و آب و هوا می‌توان به مرگ‌های ناشی از گرما و به‌وجود آمدن سیل‌ها و طوفان‌ها اشاره کرد. مطالعات نشان داده است که شرایط جوی از قبیل درجه حرارت، بارش باران و موجود بودن آب بر انتقال، شدت و پخش بیماری‌های عفونی از قبیل اسهال، تمامی بیماری‌های منتقل شونده از طریق حشرات یا جوندگان مانند مالاریا، تب دانگ و آلودگی به فیلاریا اثرگذار است. همچنین شرایط جوی نقش بسیار مهمی در تولید محصولات کشاورزی ایفا می‌کند. برای امنیت بهداشتی احتیاج به یک سری نیازهای اساسی محیطی است که تغییر در آب و هوا موجب از بین رفتن چنین نیازهایی از جمله آب شیرین (از طریق کاهش بارش باران، افزایش تبخیر و ذوب شدن یخچال‌های طبیعی که در حکم منابع آب شیرین برای جوامع بزرگ است)، زمین‌های حاصلخیز (از طریق خشکسالی و بایر شدن)، هوای تمیز (از طریق افزایش آلودگی هوا) و پناهگاه (از طریق افزایش سطح آب و همچنین افزایش تغییر در شدت بلایای طبیعی) می‌شود (حفظ سلامت از تغییر آب و هوا،

<http://pro.mohme.gov.ir/Akhbar/Akhbar-htm>).

وزارت بهداشت با توجه به سند چشم‌انداز و بند دوازدهم سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه مکلف است در جهت تحقق عدالت اجتماعی و

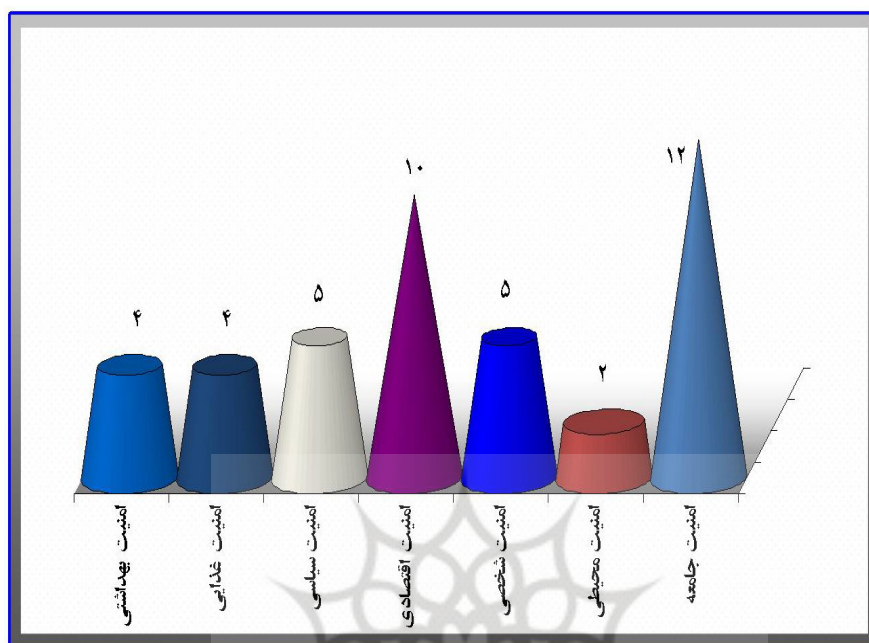
ایجاد فرصت‌های برابر و ارتقای سطح شاخص‌هایی از قبیل آموزش، سلامت، تأمین غذا، افزایش درآمد سرانه و مبارزه با فساد، تلاش کند.

ز) امنیت محیطی و چشم‌انداز ۱۴۰۴

۱- بهره‌مند از «محیط زیست مطلوب» (ویژگی چهارم در سند چشم‌انداز) محیط زیست مطلوب عبارت است از شرایط فیزیکی، شیمیایی، زیستی، اجتماعی و روانی-اجتماعی که انسان بتواند در آن زندگی سالم و روبه‌رشد داشته باشد (مصادقی نیا، http://www.iranculture.org/commission/Files/Med_MohitZist.ppt) در همین راستا سازمان محیط زیست، سند جامع زیست محیطی را با دید کلان و بر اساس اصل پنجاهم قانون اساسی، سند چشم‌انداز بیست‌ساله و آموزه‌های دینی تهیه و تنظیم کرده است. بر این اساس، محیط زیست مطلوب در این سند، به صورت مجموعه زیستگاه‌های طبیعی و انسانی تعریف شده است که وضعیت طبیعی سیمای مناظر، زیست‌بوم‌ها، زیست‌مندان و ذخایر ژنتیکی، منابع و عناصر حیاتی (هوا، آب، خاک) آن حفظ شود و جسم و روان انسان‌ها و جوامع انسانی از سلامت و صحت مطلوب برخوردار باشد. زیستگاه در این سند به دو زیرمجموعه «زیستگاه طبیعی مطلوب» و «زیستگاه انسانی مطلوب» تقسیم شده است (سند جامع زیست محیطی در شورای تولید علم؛ <http://www.iranculture.org/news/view.php?gid=17&id=12459>) بر این اساس، سند ملی محیط زیست به منظور برخورداری از سلامت و رفاه، امنیت غذایی، تأمین اجتماعی، حفاظت از محیط زیست و بهره‌مندی از محیط زیست مطلوب تدوین شده است. بنا بر اظهارات معاون طبیعی سازمان حفاظت محیط زیست، سند ملی محیط زیست دارای هفت هدف کلی است. دستیابی به محیط طبیعی مطلوب، دستیابی به محیط زیست انسانی مطلوب، ارتقای جایگاه محیط زیست، تنویر افکار عمومی، استقرار نظام اقتصادی محیط زیست در کشور، پژوهش و آموزش‌های تخصصی، دستیابی به جایگاه

مطلوب در سطح منطقه و بین‌المللی از جمله اهداف این سند ملی محیط زیست است (سند ملی محیط زیست کشور،

<http://www.social.yjc.ir/NewsDesc.aspx?newsid=۱۰۸۵۱>)

۱۰ - نتیجه‌گیری و پیشنهادها

نتایج این تحقیق نشان داد که مؤلفه‌های امنیت انسانی جایگاه ویژه‌ای را در سند چشم انداز ۱۴۰۴ ج.ا.ا به خود اختصاص داده‌اند، به نحوی که با تحلیل محتوای این سند، مؤلفه‌های امنیت انسانی در ابعاد مختلف آن از جمله امنیت جامعه، امنیت شخصی، امنیت سیاسی، امنیت اقتصادی، امنیت غذایی، امنیت بهداشتی، امنیت زیست محیطی در دو حوزه رهایی از نیاز و رهایی از ترس آشکار شد. در این راستا می‌توان به مؤلفه‌های زیر اشاره کرد که به طور مستقیم در سند چشم انداز ۱۴۰۴ به آنها اشاره شده است: «امنیت»، «بهره‌مند

از امنیت اجتماعی»، «بهره‌مند از امنیت قضایی»، «عدالت اجتماعی»، «عدم تبعیض» در بعد اجتماعی و سیاسی، «آزادی‌های مشروع»، «حفظ کرامت و حقوق انسان‌ها»، در بعد فردی، «برخوردار از تأمین اجتماعی» و «فرصت‌های برابر»، «توزیع مناسب درآمد»، «فقر»، «ارتقای نسبی سطح درآمد سرانه»، «اشتغال کامل»، «رشد اقتصادی» در بعد اقتصادی، «سلامت»، «رفاه»، در بعد بهداشتی امنیت انسانی و «بهره‌مندی از محیط زیست مطلوب» در بعد محیط زیست. همچنین می‌توان به مؤلفه‌هایی اشاره کرد که به طور غیر مستقیم با امنیت انسانی در ارتباط اند از جمله «وجدان کاری»، «سرمایه اجتماعی»، «متکی بر سهم برتر منابع انسانی»، «مردم‌سالاری دینی»، «متکی بر اصول اخلاقی» و ...

بر همین اساس در تحلیل انجام شده بر متن و بیانیه و همچنین ۸ بند ویژگی‌های سند چشم‌انداز در مجموع ۶۵ واژه و ۶۸ مؤلفه مورد بررسی قرار گرفت که از این تعداد به ترتیب ۲۸ واژه و مؤلفه به طور مستقیم و ۱۲ واژه و مؤلفه به طور غیرمستقیم بر امنیت انسانی اثرگذار تشخیص داده شد. از این میزان مؤلفه امنیت جامعه، ۲۸/۵٪ و مؤلفه امنیت اقتصادی ۳۲٪ هرکدام بیشترین سهم را از چشم‌انداز به خود اختصاص داده بودند. نحوه و میزان ارتباط واژه‌ها و مؤلفه‌های تشکیل دهنده سند چشم‌انداز را می‌توان در قالب جدول زیر ترسیم کرد:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

ابعاد امنیت انسانی	تعداد مؤلفه‌های مستقیم	تعداد مؤلفه‌های غیر مستقیم	مصادیق مؤلفه‌های مستقیم
امنیت جامعه	۸	۴	امنیت اجتماعی، امنیت قضایی، تأمین اجتماعی، عدم تبعیض، عدالت اجتماعی، نهاد مستحکم خانواده
امنیت شخصی	۴	۱	حفظ کرامت انسان‌ها، حفظ حقوق انسان‌ها، آزادی‌های مشروع، امنیت قضایی
امنیت سیاسی	۳	۲	حفظ حقوق انسان‌ها، مردم‌سالاری دینی، به دور از فساد
امنیت اقتصادی	۹	۱	به دور از فقر، اشتغال کامل، تأمین اجتماعی، ارتقای نسبی سطح درآمد، برخوردار از فرصت‌های برابر، توزیع مناسب درآمد، برخوردار از رفاه، رشد پرشتاب و مستمر اقتصادی، به دور از تبعیض
امنیت غذایی	۲	۱	امنیت غذایی، به دور از فقر
امنیت بهداشتی	۱	۲	برخوردار از سلامت
امنیت محیطی	۱	۱	محیط زیست مطلوب
امنیت انسانی	۲۸	۱۲	

همان‌گونه که در جدول فوق نمایان است در بررسی صورت گرفته در خصوص ارتباط مؤلفه‌های این سند با ابعاد امنیت انسانی، نتایج بررسی نشان می‌دهد که بعد امنیت جامعه با ۱۲ مؤلفه، بعد اقتصادی با ۱۰ مؤلفه، بعد امنیت شخصی و امنیت سیاسی هر یک با ۵ مؤلفه، امنیت بهداشتی و امنیت غذایی هر یک با ۴ مؤلفه و امنیت محیطی با ۲ مؤلفه به ترتیب به طور

مستقیم و غیر مستقیم دارای بیشترین فراوانی بوده اند. همچنین از بعدی دیگر بیانیه سند چشم انداز با ۱ مؤلفه، ویژگی اول چشم انداز با ۸ مؤلفه، ویژگی دوم چشم انداز با ۱ مؤلفه، ویژگی سوم چشم انداز با ۱ مؤلفه، ویژگی چهارم چشم انداز با ۱۳ مؤلفه، ویژگی پنجم چشم انداز بدون مؤلفه مرتبط با امنیت انسانی، ویژگی ششم چشم انداز با ۲ مؤلفه، و ویژگی های هفتم و هشتم چشم انداز بدون مؤلفه و مرتبط با امنیت انسانی، در ارتباط مستقیم و غیر مستقیم با مفهوم امنیت انسانی بوده اند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع فارسی

۱. «آغازی متمرکز، روندی فراگیر: نگاهی به روز جهانی بهداشت در سال ۲۰۰۷ و هفته سلامت در سال ۱۳۸۶». سازمان نظام پزشکی ایران، قابل دسترس در:
<http://www.irimc.org/Magazines/ViewSection.aspx?id=6221>
۲. ابوالحسنی، «ضرورت و چیستی چشم انداز». قابل دسترس در :
www.aftab.ir
۳. اسماعیلی، رضا (۱۳۸۵). «سرمایه اجتماعی و اهداف سند چشم انداز توسعه ایران در افق ۱۴۰۴ ه.ش». ارائه شده در همایش ملی سند چشم انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ ج.ا.ایران، مجمع تشخیص مصلحت نظام، صص ۱-۲، قابل دسترس در:
<http://www.birtak.com/1404/100.pdf>
۴. الویری، محسن (۱۳۸۲). «سند چشم انداز توسعه و سرمایه اجتماعی». مجله اندیشه صادق، شماره ۱۱-۱۲، تابستان و پاییز، قابل دسترس در:
http://www.isu.ac.ir/publication/Andesh-ye-Sadiq/Andesh-ye-Sadiq_11-12/Andesh-ye-Sadiq_11_1201.htm
۵. «امنیت قضایی و آسیب شناسی آن در ایران». قابل دسترس در :
www.aftab.ir
۶. تاجبخش، شهربانو (۱۳۸۷). «امنیت انسانی: نگاهی به گذشته پیش از نگاه به آینده». مجموعه مقالات همایش بین المللی امنیت انسانی در غرب آسیا: دیدگاه ها و نقدها، بیرجند، انتشارات دانشگاه بیرجند.

۷. توماس، کارولین (۱۳۸۲). «حکومت جهانی، توسعه و امنیت انسانی»، ترجمه مرتضی بحرانی، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی، ص ۲۶
۸. چشم‌انداز بخش نفت و گاز، قابل دسترس در :
http://www.nioc.ir/pshr/Documents/cheshm_andaz_naft_gaz/cheshm_andaz_naft_va_gaz.pdf
۹. «حفظ سلامت از تغییر آب و هوا»، وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی، اداره کل روابط عمومی، قابل دسترس در:
<http://pro.mhme.gov.ir/Akhbar/Akhbar-Tasavir/HealthWeek/2/87.htm>
۱۰. خضری، محمد (۱۳۸۲). «امنیت ملی و امنیت غذایی». ارائه شده در نخستین همایش همایش کشاورزی و توسعه ملی، قابل دسترس در:
<http://www.agri-Folder/hamaysh/dr.khezri-ok.ppt>
۱۱. دغدغه غذا، قابل دسترس در:
<http://www.iraneconomics.net/fa/articles.asp?id=2305&magno=92>
۱۲. زالی، علیرضا. «دیدگاه‌های بهداشتی در سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور»، قابل دسترس در:
http://www.elib.hbi.ir/persian/public_health_book
۱۳. حسین رحیمی (۱۳۷۹). «بحران بیکاری و امنیت ملی در ایران دهه ۸۰». اطلاعات سیاسی و اقتصادی، سال پانزدهم، آذر - دی، شماره ۱۵۹-۱۶۰، صص ۱۸۸-۱۹۴.
۱۴. زمانی، علی اکبر (۱۳۸۶). «نقش و کارکرد نهاد خانواده در تأمین امنیت اجتماعی»، فصلنامه دانش انتظامی، سال نهم، شماره دوم، تابستان، صص ۶۳-۸۶
۱۵. «سند جامع زیست محیطی در شورای تولید علم قابل دسترس در:»

<http://www.iranculture.org/news/view.php?gid=17&id=12459>

۱۶. «سند ملی محیط زیست کشور تدوین شد»، باشگاه خبرنگاران، قابل دسترس در:

<http://www.social.yjc.ir/NewsDesc.aspx?newsid=108518>

۱۷. شفیعی، سعیده (۱۳۸۷). محمد حسن صبوری دیلمی، «هدف‌های سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور در بخش نفت و گاز؛ چالش‌ها و محدودیت‌های پیش رو». مجله اطلاعات سیاسی - اقتصادی، سال بیست و دوم، شماره نهم و دهم، خرداد و تیر، ص ۱۷۵

۱۸. صادق پور، جعفر (۱۳۸۵). «جنبه‌های نظری سند چشم‌انداز (مفاهیم و نظریه‌ها)». ارائه شده در همایش ملی سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ ج.۱. ایران، مجمع تشخیص مصلحت نظام، ص ۵ قابل دسترس در:

<http://www.birtak.com/1404/131.pdf>

۱۹. قاسمی، محمد علی (۱۳۸۴). «امنیت انسانی: مبانی مفهومی و الزامات راهبردی». فصلنامه مطالعات راهبردی، سال هشتم، زمستان، ص ۸۲۴

۲۰. مدنی، سعید (۱۳۸۳). «درباره لایحه برنامه چهارم توسعه؛ نقد و بررسی برخی مواد بخش اجتماعی». گزارش شماره مسلسل: ۶۹۱۳ دفتر بررسی‌های اقتصادی، قابل دسترس در:

<http://mellat.majlis.ir/archive/1383/fourthprogram/researchcenter/691>

3.htm

۲۱. مصداقی نیا، علیرضا «گزارش پیشرفت کار تدوین نقشه جامع علمی کشور، کارگروه محیط زیست»، قابل دسترس در:

http://www.iranculture.org/commission/Files/Med_MohitZist.ppt

۲۲- عیسی منصورى (۱۳۷۹). «توسعه انسانی، زمینه ساز توسعه سیاسی و اقتصادی». اطلاعات سیاسی و اقتصادی، سال پانزدهم، آذر - دی، شماره ۱۵۹-۱۶۰، ص. ۱۶۴

۲۳- مهدی پور، حسین (۱۳۸۴). «سند چشم انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران به روایت رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام». فصلنامه حکومت اسلامی، سال دهم، شماره ۴ (پیاپی ۳۸)، زمستان، صص ۱۷-۴۰، قابل دسترس در:

http://www.majlesekhobregan.ir/index.php?option=com_content&task=view&id=1985&id=30

۲۴- «ناامنی غذایی و سوء تغذیه مانع رشد اقتصادی و سیاسی»، قابل دسترس در:

<http://www.iraneconomics.net/fa/articles.asp?id=2310&magno=92>

انگلیسی

1- Alkire, Sabina, "A Conceptual Framework for Human Security", Centre for Research on Inequality, Human Security and Ethnicity, CRISE, Queen Elizabeth House, University of Oxford, 2003. p14. available at :

<http://www.crise.ox.ac.uk/pubs/workingpaper2.pdf>

bajpai ,kanti, the idea of human security , international studies , 2003; 40: 195 , p219

2-King, Galey & Murray ,Christopher, "Rethinking Human Security", Political Sciences Quarterly, available at: 590 .Vo.116,No.4, 2001-02, p

<http://gking.harvard.edu/files/hs.pdf>

- 3-Mani, devyani "human security: concept and definitions" , 32nd International Training Course in Regional Development, UNCRD. Nagoya, Japan. PP.5-6 Available
at: http://www.uncrd.or.jp/hs/doc/04a_10jun_mani_concept.pdf
- 4-Menon, sudha venu "human security: concept and practice" available at: <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/2478>
- 5-Richard Jolly and Deepayan Basu Ray , The Human Security Framework and National Human Development A Review of Experiences and Current Debates, National Human Development Report Unit ,May 2006 . p 5 available at : http://hdr.undp.org/en/media/Human_Security_GN.pdf
- 6-Tadjbakhsh ,Shahrbanou« Human Security: Concepts and Implications , with an application to post-intervention challenges in Afghanistan» center for peace and conflict resolution, sciences po. September 2005 . available at : http://www.ceri-sciencespo.com/publica/etude/etude117_118.pdf